

**“ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА ҚИШЛОҚ
ХЎЖАЛИГИНИ МЕХАНИЗАЦИЯЛАШ
МУХАНДИСЛАРИ ИНСТИТУТИ” МТУ**

Ер ресурслари ва кадастр факультети

Давлат кадастрлари кафедраси

“Давлат шаҳарсозлик кадастри” фанидан

МАЪРУЗА

**12 - Мавзу : Давлат шаҳарсозлик кадастрини юритиш
борасидаги яратилган компьютар дастурлари ва уларнинг
афзалликлари**

Ашуров А.

РЕЖА

1. Ер кадастри базасида кўчмас
мулкларни рўйхатга олишнинг
автоматлаштирилган тизими
ЕВРОПАДА
2. Маълумотлар таркибининг изохи
3. Бугунги кунда географик ахборотли
ТИЗИМ

КИРИШ

- Кўпгина мамлакатлар ер ва кўчмас мулклари тўғрисидаги маълумотларни автоматлаштирилган рўйхатга олиш ва қайта ишлашга мўлжалланган, уним давлат аҳамиятига молик ахборотлар тизимини яратмоқдалар ёки қайта қурмоқдалар. Бундай йирик масштабли лойиҳаларни ҳаётга тадбиқ этишдан асосий мақсад рўйхатга олиш тизимини осонлаштириш ва тезлаштириш, уларни ишончлилигини ошириш ердан фойдаланиш ва кўчмас мулк иқтисодиёти соҳаларидаги режалаштириш ва бошқарув масалаларига мослаштириш; кўп мақсадли кадастр тизимини яратишдан иборат.

- Автоматлаштирилган рўйхатга олиш тизимини яратишдан асосий мақсад худуд ва кўчмас мулк билан иш олиб борувчи ҳамда шу соҳаларни бошқариш, режалаштириш ва назорат қилиш бўйича турли – туман масалаларни ҳал қилувчи турли даражалардаги маъмурий – хўжалик хизматларини ишончли кўп қиррали ахборотлар билан таъминлашдан иборат. Швеция дунёда биринчи бўлиб ЭХМ тармоқлари асосида кўчмас мулкларни рўйхатга олишнинг автоматлаштирилган тизимига тўла ўтишни яқунлади. Бу йирик ислоҳотнинг бошланиши XX асрнинг 60-йилларига тўғри келади. Шу даврда юритилаётган кўчмас мулк кадастри мамлакатда 1907- йилдан бери мавжуд бўлган.

- Ўзбекистон Республикасида ҳам hozirgi кунда ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни рўйхатга олишнинг автоматлаштирилган тизимига ўтиш бўйича махсус илмий ишлар бошлаб юборилган. Бу йўналишда ер участкаларига бўлган турли – туман ҳуқуқларни рўйхатга олиш иши билан шуғулланадиган барча ташкилотлар учун автоматлаштирилган рўйхатга олиш дастури яратилади. Бажариладиган бу иш Республикада ҳам ер ва кўчмас мулк тўғрисида автоматлаштирилган маълумотлар банкини яратишнинг дастлабки қадамлари бўлади.

- Ер кадастри базасида кўчмас мулкларни рўйхатга олишнинг автоматлаштирилган тизими Швецияда, Австрия, Дания, Швецария, Канада, Германия ва бошқа давлатларда ишлаб чиқилган ва бугунги кунда мавжуддир. Бу тизим қуйидагиларга мўлжалланган.
- Ердан фойдаланишни, бошқаришни, режалаштиришни назорат қилиш учун;
- Кадсатр ёзувларидаги ҳуқуқий статусини тезкор рўйхатга олиш;
- Барча манфатдор ташкилотларнинг ер кадастри маълумотларига тезкор етишиш имкониятларини вужудга келтириш.
- Автоматлаштирилган тизимни яратиш учун ахборотли асос бўлиб қуйидагилар хизмат қилади.
- Хариташунослик материаллари:
- Изохли реестрлар кўринишидаги текис ахборотлари:
- Параметрик маълумотларнинг сонли қийматлари: масалан,
- Норвегиянинг автоматлаштирилган тизими учта реестрдан ташкил топган:
- Ер эгаликларининг реестр – муниципал назорат ташкилотлари томонидан тузилган ва маҳаллий судлов муассасаларида рўйхатга олинган мавжуд ер участкалари тўғрисидаги маълумотлари тўғрисидаги маълумотларини ўз ичига олади;
- Манзиллар реестри – марказий статистика бюроси томонидан шакллантирилган;
- Бинолар реестри – солиқ органлари томонидан юритилади ҳамда у барча бинолар тўғрисидаги маълумотларни ва улар бўйича экспликацияни ўз ичига олади.

- Данияда ҳуқуқий жиҳатдан ер муносабатлари маҳаллий суд органлари томонидан рўйхатга олинади ва назорат қилинади. Шу билан бир қаторда автоматлаштирилган ер кадастрининг марказий давлат хизмати фаолият кўрсатади. Ер тузиш бўйича иш бажарувчи барча давлат ва хусусий ташкилотлар ер кадастрининг юритишда ўзгаришларни ҳисобга олиш мақсадида кўрсатилган хизматларни мажбурий тартибда маълум ахборотларни берадилар. Марказлашган кадастрда фақатгина ер объектлари юридик ва жисмоний шахслар, бино ва иншоотлар реестрларини бошқа хизматлар тизимга келтирадилар. Зарурият туғилган ҳолларда ушбу реестрлардан маълумотлар сўровнома асосида олинishi мумкин.

- Юқорида қайд қилинган функцияларни автоматлаш мақсадида ишлаб чиқилган автоматлаштирилган ахборотлар тизими (ААТ) қуйидагиларни таъминлаш зарур:
- ердан фойдаланишнинг ҳолати тўғрисидаги параметрик ахборотларни киритиш, сақлаш ва қайта ишлаш;
- ҳуқуқ субъектлари тўғрисидаги, ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги ахборотларни киритиш, сақлаш ва қайта ишлаш;

- ер участкаси бўйича график ахборотларни киритиш, сақлаш ва қайта ишлаш;
- автоматлаштирилган давлат ер кадастрини юритиш;
- ер учун тўловларни келиб тушишини назорат қилиш;
- аҳоли пунктлари чегарасидаги ер ресурсларидан фойдаланишни назорат қилиш;
- ААТ қатор функционал ва сервис кичик – тизимлардан ташкил топган бўлиши зарур.
- Бундай кичик тизимларга қуйидагиларни киритиш мумкин.
- Маълумотномалар ва классифика қаторларини киритиш; маълумотларни архивлаш; ахборотни ҳимоялаш ва ушбу ахборотларга етишиш йўллари чегаралаш; тизимни маъмурийлаш.

- Маълумотлар таркибининг изохи. ААТ нинг ҳар бир алоҳида ажратилган кичик тизими ҳам геометрик ҳам график ахборотларни ташкил этади. ААТ ахборотларини шакллантирадиган параметрик маълумотлар тизимнинг кириш ахборотларини, умумроссия ва маҳаллий маълумотномалар классификаторларини ҳамда локал маълумотларни танлашни ўз ичига олади.
- ~~Топоасос сифатида 1:2000 масштабдаги планшетадан фойдаланилади.~~ Ҳар бир планшет 1 кв.км худудни ёритади ва дискда сақланади 1Мбайт ёдни эгаллайди. Маълумотлар базаси тизимини шакллантириш ва биринчи навбатидаги сифатида дастурли таъминоти ишлаб чиқариш учун «Рўйхатга олиш» функционал кичик тизим танланди. У қуйидаги мажмуали вазифалардан ташкил топган:
 - ердан фойдаланишларни бирламчи рўйхатга олиш;
 - ер участкаларини резервлаш;
 - ҳуқуқни гувоҳлаш;
 - йўқлама қилиш;
 - ерларни ажратиб бериш;

- Бугунги кунда географик ахборотли тизим (ГАТ)нинг ягона қондаси мавжуд эмас, негаки улар кўп функционал қўлланилиш имкониятига эгадир. Амма ҳар қандай қоидалаштиришда ҳам бу термин кенгликдаги аниқланган маълумотларни тўплаш, сақлаш, қайта ишлаш, қидириш ва еритиш бўйича ахборотли тизимдир. ГАТнинг тарихи деярли 30 йилдан ортиқ бўлиб, 1960 йилларда бошланган Канада ГАТни ишлаб чиқишдан бошлаб катта ривожланиш йўлини босиб ўтди ҳамда ҳозирги кунгача у энг самарали тизимлардан бирига айланди.
- 1970 йилларнинг бошларига қадар ГАТ асосан АҚШ ва Канадада ишлаб чиқилган 60 йиллар давомида ва 70 йилларнинг биринчи ярмида ГАТ аниқ бир фойдаланувчининг талабларига мослаштирилган эди. Шу даврдан кейин умумий аҳамиятга молик, “камити билан” топшириладиган ҳамда кўшимча равишда ишлаб чиқиш талаб қилинмайдиган еки бўлмаси фойдаланувчи, истемолчи томонидан тўғрилашга хожат бўлмайдиган тизимлар ривожлана бошлади. Бу босқичда ГАТ кўпгина мамлакатларда, жумлардан Швеция, Германия, Швейцария ва бошқаларда жадал суратларда ривожлана бошлади. 1980-1990 йиллар даври ГАТ қўллаш соҳаларининг кенгайиши билан, масофадан зондлаш, ЭҲМ, глобал маълумотлар базаси ҳамда эксперт тизимларидан кенг фойдаланишига имкон берадиган йирик хажмлардаги техник ва технологик модернизациялаш билан ажралиб туради. ГАТни яратиш асосига қўйилган белгиларга қараб тавсифлари бўйича турлича классификацияларга бўлинади:

- - ҳудудий қамраб олиши билан (глобал, регионал, миллий, локал);
- - мақсадларига қараб (кўпмақсадли, ихтисослаштирилган шу жумлардан ахборотли-маълумотномали, инвентаризацияли, режалаштириш, бошқариш заруриятлари учун);
- - тематик ориентацияли (умумгеографик, тармоқли, шу жумлардан сув ресурслари, ердан фойдаланиш, ўрмондан фойдаланиш, рекреацияли ва ҳакозолар).
- Кейинги йиллари Ўзбекистонда ГАТ аҳоли пунктлари кадастри учун кенг қўлланила бошланади. Шаҳарда ГАТ яратиш катта хажмлардаги моддий ва меҳнат харажатларини талаб қилади. ГАТни яратиш учун қуйидагилар талаб қилинади:
 - - ҳисоблаш техникаси (сотиб олиш, тўғрилаш ва хизмат кўрсатиш);
 - - дастурли таъминот (сотиб олиш, махсус дастурлар яратиш, тўғрилаш ва хизмат кўрсатиш);
 - - мутахассислар (ўқитиш, қайта тайерлаш);
 - -маълумотлар (яратиш ва юритиш).

- Шаҳар кадастри материаллари билан бошқа маълумотларни боғлаш мумкин, яъни бу қуйидагилар:

- одатдаги ва тематик хариталар ва планлар;
- фотографиялар, расмлар, чизмалар, видеотасвирлар ва товушлар;
- аэро- космик тасвирлар;
- статистик жадваллар ва текстли изоҳлар, техник маълумотлар;
- почта манзиллари, телефон китоблари ва маълумотномалар;
- геодезик, экологик ва бошқа маълумотлар.

ХУЛОСА

- Автоматлаштирилган рўйхатга олиш тизимини яратишдан асосий мақсад худуд ва кўчмас мулк билан иш олиб борувчи ҳамда шу соҳаларни бошқариш, режалаштириш ва назорат қилиш бўйича турли – туман масалаларни ҳал қилувчи турли даражалардаги маъмурий – хўжалик хизматларини ишончли кўп қиррали ахборотлар билан таъминлашдан иборат. Швеция дунёда биринчи бўлиб ЭХМ тармоқлари асосида кўчмас мулкларни рўйхатга олишнинг автоматлаштирилган тизимига тўла ўтишни яқунлади. Бу йирик ислохотнинг бошланиши
- XX асрнинг 60-йилларига тўғри келади. Шу даврда юритилаётган кўчмас мулк кадастри мамлакатда 1907-йилдан бери мавжуд бўлган.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

- Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (асосий қонун). Т; Ўзбекистон, 1992.
- Ўзбекистон Республикасининг «Ер кадекси» Ўзбекистон Республикасининг янги қонунлари 19-жилд. Т; Адолат, 1998.
- Ўзбекистон Республикасининг қонуни «Давлат ер кадастри тўғрисида. Ўзбекистон Республикасининг янги қонунлари 19 – жилд. Т; Адолат 1998».
- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998-йил 31-декабридаги 543 – сонли қарори «Ўзбекистон Республикасида давлат ер кадастрини юритиш тўғрисида. Т; Вазирлар Маҳкамаси, 1999».
- Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида Т; Шарқ, 1997.
- Каримов И.А. Иқтисодий эркинлаштириш, ресурслардан тежамкорлик билан фойдаланиш – бош йўлимиз. Т; Шарқ, 2002.
- Артименко В.В. Лойко П.Ф. Огарков А. П. и др. кадастр земель населенных пунктов. М.Камес, 1997.
- Бобожонов А.Р., Раҳмонов К. Р, Ғофиров А. Ер кадастри Т; Чўлпон, 2002.
- Дегтярев И.В. Проблемы земельного кадастраМ, Колос, 1979.
- Ер муносабатларини тартибга солишга доир қонунлар ва меъерий ҳужжатлар тўплами. I-жилд.Масъул Қурбонов Э.К. Т; 2000.
- Қурбонов Э.К. Бобожонов А.Р. Раҳмонов К.Р. «Ер кадастри асослари. Т; ТТЕСИ, 1999».
-